

שלומית בונה סוכת שלום / נעמי שמר

מתוך "פתחו את השער" מד"ל לכתה ד', תשנ"ט, עמ' 124-127

סוכת השלום שבונה שלומית בשיר נבנית בשני מישורים: במציאות ובדמיון. זוהי סוכה "מוארת וירוקה" וגם "סוכת פלאים".

השיר מתפתח מן הבית הראשון אל הבית הרביעי בהקבלה לבניית הסוכה. בבית הראשון מונחים היסודות לסוכה; בבית השני מתמלאת הסוכה בתוכן: מארבעת המינים, משבעת המינים ומפירות אחרים של עונת האסיף, הסתיו. בשלב זה אין הסוכה של שלומית נבדלת מכל סוכה אחרת. בבית השלישי מתגלה המיוחד שבסוכתה - באים השכנים בהמוניהם ולכולם בסוכה יש מקום. בבית הרביעי, לאחר שהושלמה מלאכת הקמת הסוכה היא מתברכת משמים והופכת לסוכת פלאים - לסוכת שלום.

פלא הסוכה הוא בכך שהנמצא בה אינו מרגיש כ"צ"ר לו המקום".¹ לכל הבאים אל הסוכה יש מקום כי היא סוכת שלום - סוכה שהאנשים בה משלימים זה עם זה, מכבדים זה את זה, ומתוך התחשבות הם מגיעים לאהבה, אחווה, שלום ורעות.

שני התארים הניתנים לסוכה - "סוכת פלאים" ו"סוכת שלום" רומזים ומפרשים את הפלא: הגשמת השלום כחזון ואידיאל תלויה בחתירת האדם אליו ובמאמצים התמידיים להשגתו. אחרי שהושקע המאמץ זוכה הסוכה לברכה מעל.

המשפט "שלומית בונה סוכת שלום" המסיים את הבית הראשון והחותם את הבית האחרון יוצר מעגל שהגרעין המרכזי שלו הוא נושא השלום.

תבנית המעגל יוצרת הרגשה של שלמות ובכך מתחזקת הקרבה המילולית והרעיונית בין השלום והשלמות. שלומית, בשמה ובמעשיה מייצגת את שלמות המעשה ואת כוסף התקווה של העם כולו לשלום. ממד זה נובע מן המשמעות המרכזית של הסוכה, הקשורה אסוציאטיבית לביטוי "סוכת שלום" ("וּפְרוֹשׁ עָלֵינוּ סוּפֵת שְׁלוֹמָךְ": "הפרוש סוכת שלום עלינו ועל כל ישראל") וגם לביטוי "סוכת דוד הנופלת". שני קשרים אלה מחזקים את התחושה ש"אין זו סתם סוכה, מוארת וירוקה", אלא אולי היא סמל לארץ-ישראל

¹ על פי אבות דרבי נתן א' פרק לה, מ"א: "מעולם לא אמר אדם לחברו: 'צ"ר לי המקום שאלון בירושלים'".

שאותה מעטרת שלומית ובה היא משקיעה מעצמה, מעוצמתה ומרוחו של העם מתוך תקווה שהיא תהיה סוכת שלום, שיש בה מקום לכולם.

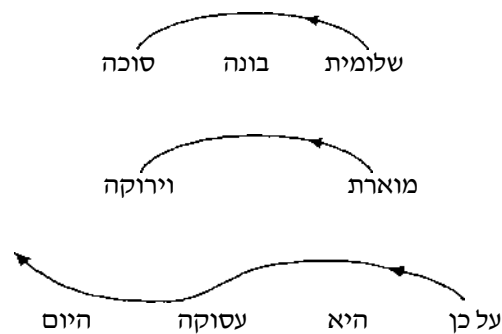
דיון בהיבט המוזיקלי של השיר

"שלומית בונה סוכת שלום" הוא שיר זמר שנעמי שמר חיברה לו את המילים ואת הלחן.

ניתוח מנגינת השיר עשוי להוסיף נופך נוסף להבנת המשמעויות העולות מתוכנו.

המבנה המוזיקלי:

1. קיימים שוויון ואחידות בין בתי השיר - לכולם אותה מנגינה.
2. כל בית מורכב מ-6 משפטים מוזיקליים² (המקבילים לשורות המודפסות בשיר) ולכל משפט אותו מבנה - הוא מתחיל בקפיצה³ עולה, ואחריה השלמת הפסוק במעין ירידה.
3. פסוק שלישי ושישי בכל בית דומים בתחילתם לשאר המשפטים בשיר, אך שונים בסופם בגלל הקפיצה העולה הנוספת שהם מכילים. קפיצה זו מסתיימת בצליל מושהה (ה-יו---ם, ש-לו-ם, י-רו---ק וכו'). צלילים מושהים אלה מבליטים את המצלול "או", שהוא המצלול השליט בשיר.

מבנה כללי זה הוא הרקע להבנת התוכן הצלילי של השיר, וממנו אפשר לצאת אל המשמעויות.

² "משפט מוזיקלי" הוא מעין אמירה שמורגשים בה התחלה וסוף – מקום שבו "אפשר לנשום".
³ קפיצה היא מהלך מטון אחד לטון אחר, כשנוצר ביניהם מרווח של יותר מצליל אחד. בשיר שלפנינו יש קפיצות עולות בפתיחה של כל שורה וגם בסופי השורות 3 ו-6. קפיצות במנגינה יש למשל במילים שלו-מית, מו-ארט.

דרך מנגינת השיר מועברת אלינו התחושה של שלבי בניית הסוכה; העלייה ההדרגתית במנגינה מעבירה את התחושה של בניית הסוכה מלמטה למעלה. הירידה מלמעלה למטה מחזירה את המנגינה למקום ההתחלה; המנגינה "חוזרת הביתה" והמעגל נסגר. ירידה זו "הביתה" מחזקת את הרגשת הביטחון הנובעת מתחושת השלמות והסיום.

העליות מעלה מעלה נותנות הרגשה של משהו שמיימי, פלאי. הן נותנות גם את ההרגשה של געגועים, כיסופים ותקוות.

תחושות אלה מתעצמות באמצעות הצליל "או" השליט בשיר.

דבר נוסף, בניגוד לשירי זמר אחרים שבהם בית מסוים או פזמון עשויים להיות בולטים, בשיר שלפנינו כל הבתים שווים מבחינת הריתמוס והמנגינה, אין בית אחד שהוא דומיננטי ואין בו פזמון חוזר. כך מקבילה, למעשה, האחידות במנגינה לרעיון האחדות והשלום המובע בשיר.

הצעות להפעלה הקשורות להיבט המוזיקלי של השיר

אפשר לחלק את הכיתה לקבוצות. בידי כל תלמיד יהיה צילום של השיר שעליו יוכל לסמן ולהעיר הערות.

שתי קבוצות יכולות לשיר והקבוצה השלישית תצפה בהם.

קבוצה א' תשיר את הקפיצה העולה הפותחת וקבוצה ב' תענה לה בהשלמת המשפט. הקבוצה השלישית תסמן על גבי הדף את מה ששמעה: קו עולה - לקפיצה עולה וקשת - על המשפט המשלים.

^ ~ / ~ ^ / ~ ^

שלומית בונה סוכה / מוארת וירוקה / על כן היא עסוקה היום.

כדאי לדון במשותף בכל בתי השיר (לכולם אותו מבנה מוזיקלי - אותה מערכת קווים - כי לכולם אותה מנגינה).

אפשר לשאול מה "מספרים" הקווים על המנגינה? (עלייה וירידה, קפיצה והשלמה, פתיחה והמשך). אילו שורות חריגות? במה הן שונות?

[כל בתי השיר שווים במנגינתם; בכל שורה יש עלייה וירידה; המצלול "או" בולט בסופי המשפטים החריגים].

[העלייה ההדרגתית בצלילים מעבירה תחושה של בניית הסוכה מלמטה למעלה, שלב אחר שלב, והירידה מלמעלה למטה מחזירה את המנגינה למקום ההתחלה - כמו חזרה הביתה].

הצעות להפעלה

אפשר לקרוא את השיר בכיתה ולהשמיע אותו בביצוע המוזיקלי שלו, או להסתפק בהתחלה בקריאת השיר ולהשמיע את הביצוע המוזיקלי בסיומו של הדיון.

1. כדאי לשוחח עם התלמידים על המיוחד שבסוכה [ילדה בשם שלומית בונה אותה בלי עזרת אחרים; היא כוללת בתוכה מגוון של מרכיבים - ארבעת המינים; פירות מסוגים שונים, ריחות של פירות סתיו וכו'. הרבה אנשים נכנסים לתוכה ברווח ולא בצפיפות], האם זו סוכה רגילה?

2. אפשר לבקש מן התלמידים לתאר את השלבים השונים של בניית הסוכה. באמצעות תיאור זה הם יבחינו בין המישור הריאלי שבשיר ובין המישור ה"פלאי".

[בית א' - הנחת היסודות; בית ב' - הבאת החומרים והקישוטים; בית ג' - כניסת האורחים לסוכה; בית ד' - הסוכה מבורכת מעל, הסוכה הרגילה הופכת לסוכת פלאים].

3. כדאי להסב את תשומת הלב של התלמידים לכך, שתהליך בניית הסוכה מתואר מלמטה למעלה, מן היסודות אל הסכך, מן החומר אל הרוח.

4. הצגת עימות - אפשר לבקש משני תלמידים או יותר להתייחס לדעות השונות: זו הסוברת כי סוכה כזאת אינה יכולה להיות במציאות, וזו הסוברת שסוכה כזו היא אכן מציאותית.

5. אפשר לבקש מן התלמידים לאתר את הפעלים שבשיר ולבסס באמצעותם את ההנחה, שבשיר זה ישנה הבעת תקווה ומשאלה (רוב הפעלים הם בעתיד).

6. אפשר לדון עם התלמידים במשמעות המטפורית של המושג "סוכה". אפשר להיעזר בפסוק "הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת" ולבדוק באיזו משמעות מופיעה בו המילה "סוכה"? [הסוכה היא "בית". בית במובן הרחב הוא אולי ירושלים, או אולי ארץ-ישראל כולה?!]